

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду донетом на седници одржаној 25. октобра 2021. године одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Јована Протића, под насловом: „Услови и препреке за делотворно остваривање индивидуалних и колективних права радника у области управљања отпадом“ у саставу: др Горан Обрадовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу; др Љубинка Ковачевић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду; др Мирјана Дреновак-Ивановић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, и др Филип Бојић, доцент Правног факултета Универзитета у Београду. Након што је прегледала докторску дисертацију, Комисија има част и задовољство да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду поднесе следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1. Основни подаци о кандидату

Јован Протић рођен је 18. октобра 1975. године у Скопљу. Основну школу завршио је у Врању као носилац Вукове дипломе. Средњу школу завршио је 1994. године, у граду Мизула (Missoula) у Монтани, САД, са максималним просеком оцена. Од септембра 1994. до октобра 1995. године одслужио је војни рок у Војсци Југославије. Економски факултет Универзитета у Београду уписао је школске 1995/1996. године и дипломирао у фебруару 2001. године са просечном оценом 8,49. Основне студије Политике и међународних односа на Универзитету у Лондону уписао је 1998. године и дипломирао 2003. године. Мастер студије Економије Европске уније

уписао је на Колецу Европе у Брижу, Белгија, у септембру 2001. године и дипломирао у јуну 2002. године. Мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Београду, Правно-економски модул, уписао је у октобру 2012. године и завршио их у априлу 2015. године одбраном мастер рада на тему „Утицај трошкова повреда на раду и професионалних обољења на конкурентност предузећа у Републици Србији“. Докторске студије на Правном факултету Универзитета у Београду, Радноправна ужа научна област, уписао је школске 2015/2016. године, при чему је испите на првој години и другој години докторских студија положио са просечном оценом 8.83.

Од марта до августа 2001. године био је ангажован као саветник у Агенцији за унапређење државне управе Републике Србије и у том својству је, током јуна и јула 2001. године учествовао у раду летње школе Америчког института за политичке и економске студије. Од септембра 2002. до марта 2004. године, био је ангажован од стране Програма за развој Уједињених нација, у својству пројектног менаџера на пројекту изградње капацитета Министарства за рад и запошљавање Републике Србије. У оквиру пројекта био је задужен за институционални развој Министарства, његово повезивање са Националном службом за запошљавање и реформу радног законодавства у циљу усаглашавања са међународним радним стандардима и директивама Европске уније. Од априла 2004. до септембра 2005. године био је ангажован од стране Међународне организације рада у својству националног пројектног координатора пројекта „Изградња капацитета Инспектората за рад Републике Србије за 21. век“, уз подршку Министарства за рад Сједињених Америчких Држава. У склопу пројекта био је задужен за обуку инспектора рада, ажурирање процедура и смерница за рад Инспектората за рад, те припрему и усвајање упутства за обуку и рад инспектора. Од јуна 2005. до маја 2008. године ангажован је од стране Програма за развој Уједињених нација у својству пројектног менаџера и саветника потпредседника Владе Републике Србије за израду Националне стратегије одрживог развоја Републике Србије. Предводио је групу од шест експерата и више од тридесет сарадника из редова академске заједнице, државних институција и невладиног сектора при изради и усвајању Стратегије. У мају 2008. године заступао је Републику Србију на 16. заседању Комисије Уједињених нација за одрживи развој у Њујорку и представио је Стратегију у оквиру једне од тематских сесија.

Од фебруара 2008. до данас ангажован је у својству Националног координатора Међународне организације рада (МОП) за Републику Србију. У протеклих 12 година

његово примарно задужење било је усвајање и спровођење три програма достојанственог рада МОР за Републику Србију, у склопу којих је имплементирано неколико пројеката техничке сарадње МОР и њених трипартитних конституената у Републици Србији. Јован Протић је уједно и заступник МОР у Тиму Уједињених нација у Републици Србији и задужен је за представљање интереса МОР у Републици Србији и њену сарадњу са свим заинтересованим странама.

Течно говори енглески и француски језик, а служи се немачким језиком.

У претходном периоду написао је следеће научне радове:

Мастер рад на тему: „Утицај трошкова повреда на раду и професионалних обољења на конкурентност предузећа у Републици Србији“ (Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, 106 страна), који проучава систем пријављивања повреда на раду, права и обавезе субјеката радног и социјалног права у остваривању права по основу повреда на раду, моделе финансирања система осигурања за случај повреда на раду, те утицај реформе система остваривања права по основу повреда на раду на конкурентски положај предузећа и могуће опције за реформу система заштите за случај повреда на раду.

Чланак **„Lock-out – одбрамбена индустријска акција послодаваца или непотребна привилегија јаче стране у социјалном дијалогу?“** (*Право и привреда*, бр. 4-6/2016, стр. 733-749) разматра *lock-out* као вид колективне индустријске акције послодаваца, којој они прибегавају најчешће услед колективног радног спора, вршећи притисак на запослене тиме што им привремено забрањују долазак на посао и употребу средстава за рад и тиме их онемогућавају да обезбеде средства за издржавање. Аутор даје одговор на питање да ли је постојање права на *lock-out* у радноправном законодавству Републике Србије сврсисходно право на одбрамбену акцију или непотребна привилегија економски доминантних учесника социјалног дијалога.

Чланак **„European social model and non-standard forms of employment“** (*Страни правни живот*, број 4/2017, стр. 41-60) посвећен је отвореним питањима европског социјалног модела у светлу нових неформалних облика запошљавања. Разматрају се и изазови европског социјалног модела у погледу остваривања права радника ангажованих под окриљем нових форми нестандардног запошљавања. На крају рада заузет је став да би нестандардни облици запошљавања требало да буду

регулисани у складу са стандардима МОП и ограничени на секторе привреде у којима је неопходна флексибилност и уз одговарајући обухват социјалне заштите.

Чланак „**Law on professional rehabilitation and employment of persons with disabilities through the lens of Serbian employers**” (*Економика предузећа*, новембар-децембар 2017, стр. 480-493) садржи резултате анализе положаја особа са инвалидитетом на тржишту рада и права на рад као једног од основних људских права гарантованих Уставом Републике Србије и међународним конвенцијама. Представљен је проблем послодаваца у погледу неразумевања примене Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом и неадекватним бројем тражилаца посла са инвалидитетом. Рад даје препоруке за потенцијално побољшање Закона и његово приближавање реалним могућностима и потребама пословног сектора за ангажовањем особа са инвалидитетом.

Рад на тему: „**Безбедност и здравље на раду у грађевинарству у Србији**“ објављен је као публикација Међународне организације рада 2018. године (обима 32 стране). У раду је садржан преглед питања од значаја за заштиту здравља и безбедност на раду у оквиру грађевинског сектора, а анализирани су и пријављене повреде на раду и национални систем за безбедност и здравље на раду, уз препоруке за његово унапређење.

2. Основни подаци о дисертацији

Наставно-научно веће Правног факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 1. марта 2021. године одобрило је кандидату Јовану Протићу израду докторске дисертације под насловом „Услови и препреке за делотворно остваривање индивидуалних и колективних права радника у области управљања отпадом“ и за ментора одредило др Љубинку Ковачевић, ванредног професора Правног факултета Универзитета у Београду.

Докторска дисертација Јована Протића написана је на 305 страница (фонт *Times New Roman* 12, проред 1), с 865 фуснота и у свему је усклађена са стандардима Универзитета у Београду који се односе на форму и садржај докторске дисертације. Дисертација садржи још и насловну страну на српском и енглеском језику, страну с

информацијама о ментору и члановима Комисије, резиме на српском и енглеском језику и кључне речи, шест страница садржаја, као и попис литературе на 30 страна. Дисертација је израђена на основу проучавања грађе која обухвата 315 библиографских јединица, коју чине монографски радови, уџбеници, радови у зборницима, научни и стручни чланци, а поред тога је консултован и велики број извора права међународног и унутрашњег порекла (права Републике Србије и права држава из истраживачког узорка), као и пресуде домаћих и страних судова, те пресуде Европског суда за људска права и Европског суда правде (Суда правде Европске уније). Текст дисертације је подељен у осам целина: увод, шест делова и закључак.

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ је, у складу с Правилником о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду, проверила оригиналност докторске дисертације коришћењем софтвера *iThenticate*. Утврђено је да индекс сличности износи 18 посто. Све утврђене појединачне сличности с другим објављеним текстовима, при том, износе безмало искључиво мање од 1 посто (у крајње ретким случајевима 1 посто). Овај степен подударности последица је цитирања, библиографских података, упућивања на правне прописе, коришћења општих места и података и библиографских података о коришћеној литератури, што је у складу са чланом 9 Правилника. На основу свега изнетог, а у складу са чланом 8 став 2 Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду, ментор проф. др Љубинка Ковачевић је утврдила да извештај указује на оригиналност докторске дисертације.

II. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација има за предмет анализу услова и препрека за делотворно остваривање права радника (запослених и лица ангажованих за рад ван радног односа) у области управљања отпадом, са препорукама за њихово унапређење када је реч о радницима у Републици Србији. Подстицај за истраживање овог питања кандидат је пронашао у све очигледнијој потреби повезивања радноправних норми са еколошким правом и другим научним дисциплинама које изучавају околности у којима се радна права остварују у животној средини.

Гесло под којим је Међународна конфедерација синдиката иступила пред своје чланове 2015. године, позвавши их да, кроз дијалог са представницима држава у којима су основани, захтевају што чвршћи договор о борби против климатских промена на Самиту о климатским променама у Паризу гласило је „Нема послова (радних места) на мртвој планети“. Међународни синдикални покрет истакао је своју изузетно важну улогу у борби за праведну транзицију на зелену економију, која би водила очувању запослења кроз трансформацију индустрије и стварање нових послова у зеленој економији. Овај позив на међународну синдикалну акцију са циљем да се постигне међународни споразум који би глобално загревање услед климатских промена ограничио на мање од 2°C упућен је са закашњењем од непуних четврт века, колико је било протекло од Самита у Риу 1992. године, познатог и као Самит о планети Земљи. Дисертација кандидата Протића је, отуд, посвећена одрживом развоју, који подразумева сталан привредни раст, али чије карактеристике нису само економска ефикасност и технолошки напредак, него и раст запослености, уз достојанствене услове рада, смањење неједнакости и запошљавање чланова осетљивих друштвених група на пословима који доприносе очувању животне средине. Олићење таквог концепта одрживог раста јесте зелена економија, у којој би привредни раст и раст запослености требало да буду резултат јавних и приватних инвестиција које смањују загађење, повећавају енергетску ефикасност и отварају простор за достојанствен рад радника у области управљања отпадом, производњи обновљиве енергије и другим привредним гранама.

Резултат зелене економије су зелени послови, који, пре свега, обухватају рад у управљању отпадом, рад на унапређењу енергетске ефикасности и рад на производњи енергије из обновљивих извора, а што све значајно доприноси очувању или поновном успостављању квалитета животне средине. Због чињенице да се у бројним привредним гранама зелени послови, по свом садржају, не могу јасно раздвојити од осталих (незелених) послова, предмет ове дисертације су радна права лица ангажованих у области управљања отпадом, као привредне гране коју карактеришу бројни изазови у области радноправног и социјалног положаја лица која су њој радно ангажована, уз често присуство неформалног рада. Управљање отпадом састоји се, наиме, из прикупљања, транспорта и третмана отпада, при чему прикупљање отпада захтева ангажовање највећег броја радника. Третман отпада обухвата његову поновну употребу, рециклажу, конверзију у енергију, компостирање органског отпада и

одлагање на депоније. Већина тих активности подразумева много већу употребу механизованих средстава за рад и најчешће обезбеђује компанијама које спровode те активности додатне приходе од продаје енергије или рециклираних материјала, али је зато у тим активностима ангажован и значајно мањи број радника. У већини европских држава, прикупљање отпада, притом, обављају јавна предузећа, али је у последње две деценије присутан тренд либерализације тржишта, те је све више приватних компанија које за потребе локалних власти организују тај сегмент пружања комуналних услуга. Присуство тих компанија на тржишту управљања отпадом значајно варира међу европским државама и често је у вези са политичким приоритетима у области заштите животне средине, али и у области регулисања тржишта рада. Препуштање управљања отпадом приватним компанијама у немалом броју случајева повезано је са тешкоћама у остваривању радних права, што посебно вреди за право на зарadu, право на безбедност и здравље на раду и сигурност запослења. Последица тога су чести колективни радни спорови, од којих се немали број решава штрајковима, како у државама чланицама Европске уније и САД, тако и у државама у развоју, пре свега због ниских зарада и неадекватне заштите здравља и безбедности на раду. У исто време, Комитет експерата МОР и Европски комитет за социјална права управљање отпадом убрајају у делатности од општег интереса, што, због одговарајућих ограничења везаних за организовање штрајка, доводи у питање делотворно остваривање права на штрајк у овој области.

Значајна специфичност управљања отпадом је чињеница да се оно бави једним важним ресурсом који представља ризик по здравље и општу добробит целог друштва, а чијим модерним управљањем може да се створи велики број зелених послова. Бројност зелених послова и квалитет остваривања радних права радника у овој области непосредно зависе од тога да ли се друштво према отпаду односи као према ресурсу којег би требало валоризовати и успоставити законски оквир који ту валоризацију омогућава или не. Поред еколошкоправних норми које утврђују обавезе генератора отпада, важна је и превенција настанка еколошке штете увођењем објективне одговорности штетника у области отпада – било да се ради о предузећу, појединцу или локалној самоуправи. Објективна одговорност за проузроковање еколошке штете уведена је у Републици Србији Законом о заштити животне средине, који прописује одговорност за проузроковање еколошке штете од стране правног или физичког лица које незаконитим или неисправним активностима доводи до загађења животне средине. Важан елемент односа према отпаду представља и режим својине над

отпадом, који у значајној мери одређује да ли ће отпад, као ресурс, бити јавно изложен и доступан појединцима или друштвеним групама које би сакупљањем и присвајањем дела отпада полагала право на њега, док би његов највећи део наставио да представља претњу по здравље и добробит друштва. Друштвена валоризација отпада, однос друштва према проузроковању штете животној средини и режим својине над отпадом непосредно су повезани и суштински одређују услове за остваривање радних права радника у управљању отпадом. У зависности од ова три фактора, у великом броју држава присутна је неформална економија у управљању отпадом, у којој радници, од којих већина припада маргинализованим друштвеним групама, сакупљају и присвајају део јавно доступних секундарних сировина. Активности тих лица сличне су зеленим пословима у управљању отпадом само у томе што доприносе усмеравању секундарних сировина према преради и поновној употреби. Њихов радноправни положај најчешће карактерише одсуство радног односа и немогућност остваривања радних права, а што највише долази до изражаја у погледу права на безбедност и заштиту здравља на раду, права на ограничено радно време и права на заштиту од социјалних ризика.

Да би утврдио до које мере спровођење модерног еколошког законодавства, својина над отпадом и друштвена валоризација отпада представљају кључне предуслове за делотворно остваривање права радника у области управљања отпадом, кандидат је анализирао законодавство и праксу у четири државе чланице Европске уније које се међусобно разликују по нивоу развијености колективног преговарања, по методама управљања отпадом и по економском развоју (Аустрија, Бугарска, Данска и Италија). Како би оценио услове рада, односно квалитет запослења у области управљања отпадом, кандидат је размотрио ниво у којем чиниоци повезани са конкретним запослењем и радом утичу на добробит запосленог, нарочито по његову психо-физичку добробит и задовољство послом. Ти чиниоци се, заправо, односе на организацију рада и радно време, систем зарада и додатака на зараду, сигурност и флексибилност, могућност стицања нових вештина и напредовања, те на колективно организовање и заступање интереса запослених. У државама у којима је социјални дијалог развијен, а радна права доминантно уређена аутономним изворима права изражена је сигурност запослења у јавним предузећима надлежним за управљање отпадом. Начин уређења и ниво зарада значајно се разликују у посматраним државама, у зависности од тога да ли су и на ком нивоу одређене колективним уговорима, тако да на њих не утичу приватизација и либерализација предузећа у области управљања

отпадом. Постоје извесна ограничења у остваривању права на зараду у ситуацијама када долази до промене послодавца (и преноса уговора о раду или радном ангажовању с послодавца претходника на послодавца следбеника), као и код новозапослених радника. Начин на који је радно време уређено у овом сектору представља својеврсну компензацију радницима за напоран физички посао који обављају, тако да радници имају слободу да сами одређују дужину свог радног дана. Истовремено, највећи број специфичних изазова који произилазе из природе посла лица која непосредно раде на прикупљању и третману отпада тиче се њиховог права на безбедан и здрав рад, чије остваривање зависи од општег радноправног оквира, нивоа економске развијености и функционисања институција у областима заштите животне средине и радних права.

У Републици Србији веома значајан чинилац у систему управљања отпадом представљају неформални радници на депонијама и сметлиштима, као и неформални сакупљачи отпада који рециклабилни отпад прикупљају и присвајају, јер доминантан облик збрињавања отпада чини његово одлагање на јавно доступним депонијама и сметлиштима. Рад неформалних радника је по својим ефектима сличан зеленим пословима, али се одвија ван радног односа, у околностима која онемогућавају остваривање права на безбедан рад, права на ограничено радно време и права из социјалног осигурања (уз изузетак права која оставрују по основу своје формалне незапослености) и уз остваривање прихода продајом прикупљеног рециклабилног отпада на неформалном тржишту. Упркос томе, овај вид ангажовања неформалних радника своје утемељење налази првенствено у недостатку адекватне валоризације отпада и одсуству накнаде за проузроковање еколошке штете депоновањем отпада на несанитарним депонијама, као и на становишту креатора јавних политика да се неформалним сакупљачима отпада омогућава једини извор прихода тиме што им се препушта неометани приступ отпаду. Овај приступ подржан је немалим бројем иницијатива невладиних и међународних организација, па и оснивањем Синдиката сакупљача секундарних сировина, који се не учествује у колективним преговорима и чију већину чланова чине званично незапослена лица. Покушаји да се неформални рад који не испуњава критеријуме достојанственог рада и не омогућава остваривање радних права представи као рад на зеленим пословима, сами по себи, представљају препреку за делотворно остваривање радних права радника у управљању отпадом, јер теже томе да јавне ресурсе подреде одржању интереса веома ограниченог круга

заинтересованих страна, а на штету радних и еколошких права грађана Републике Србије.

Главни циљ дисертације је да раздвоји зелене послове у области управљања отпадом од неформалног ангажовања радника које је само делимично, по својим ефектима, налик зеленим пословима, те да правилно и потпуно објасни правне и економске предуслове за стварање зелених послова у области управљања отпадом. Дисертација има за циљ и да докаже да без поштовања (индивидуалних и колективних) радних права радника у области управљања отпадом и њиховог законитог укључивања у економске токове није могућа трајна социјална инклузија лица чији се приходи у великој мери заснивају на прикупљању, присвајању и продаји секундарних сировина. Поред тога, кандидат је идентификовао и основне препреке и проблеме у вези са стварањем услова за делотворно остваривање радних права сакупљача секундарних сировина, уз солидне предлоге правних и ванправних решења од значаја за њихово превазилажење. Такође, сазнајни циљ дисертацијесе огледа у настојању кандидата да систематизује досадашња сазнања у овој области, што је изузетно значајно и због разлога што је предметна материја у домаћој радноправној и социјалноправној скромно изучена.

III. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У дисертацији „Услови и препреке за делотворно остваривање индивидуалних и колективних права радника у области управљања отпадом“ кандидат је потврдио девет полазних хипотеза. Прва од њих истиче да је *поштовање основних радних права неопходан предуслов за одрживост увођења зелене економије и борбе против климатских промена.*

Наредном хипотезом кандидат разматра *да ли се зелени послови разликују од осталих у смислу њиховог садржаја (описа послова), каталога и остваривања обима радних права,* и доказује да разлике у том погледу нису довољне како би зелене послове јасно одвојиле од сличних послова.

У свом истраживању кандидат је потврдио и да се *активности неформалних сакупљача отпада у радноправном и у еколошком смислу не могу сматрати зеленим*

пословима, доказавши да лица која их обављају немају приступ радним правима, док је њихов допринос очувању животне средине веома ограничен.

На претходну хипотезу надовезује се и хипотеза да је *одржавање прихода неформалних сакупљача отпада условљено њиховим могућностима да ванправним средствима ограниче приступ рециклабилном отпаду*, коју је кандидат у свом истраживању такође потврдио.

Наредна хипотеза коју је кандидат такође потврдио наглашава да *квалитет индивидуалних радних права радника у управљању отпадом у значајној мери зависи од поштовања стандарда заштите животне средине и правно-економског контекста.*

У делу истраживања посвећеном условима за прелазак радника из прекарног рада у обављање зелених послова кандидат је успешно доказао хипотезу да *валоризација отпада путем увођења еколошке ренте локалним самоуправама подстиче отварање зелених послова уместо неформалног прекарног рада.*

Повезана са претходном је и хипотеза према којој *расподела признатих права и модел својине над отпадом представљају кључне одреднице друштвеног оквира за остваривање радних права радника у управљању отпадом*, коју је кандидат у свом истраживању потврдио.

Када је реч о колективним радним правима, кандидат је потврдио хипотезу да *управљање отпадом завређује да буде делатност од општег интереса*, што би требало да буде препознато не само у еколошкоправном, него и у радноправном оквиру Републике Србије.

Коначно, кандидат је потврдио и полазну хипотезу да је *за делотворно остваривање индивидуалних и колективних права радника у управљању отпадом у Републици Србији неопходно њихово превођење из неформалне економије у зелене послове, уз испуњење низа предуслова за ту транзицију на тржишту рада.*

IV. Кратак опис садржаја дисертације

Након *Увода*, у ком је указано на предмет и циљ истраживања, као и на научну и друштвену релевантност теме, методолошки оквир и главне хипотезе, у *Првом делу* дисертације представљен је концепт одрживог развоја, као водећи принцип

међународног права и политике животне средине, који опредељујуће утиче на контекст за остваривање радних и социјалних права. Кандидат је указао на временску и интересну подударност настанка и развоја радног права и концепта одрживог развоја, као одговора на нагле промене у привреди и свету рада настале услед индустријске револуције крајем XIX века. Те налазе надоградио је представљањем модерног приступа одрживом развоју, као одговора на неповратни поремећај равнотеже између економског и демографског раста, са једне стране, и природе и њених ресурса, са друге стране, као и разматрањем радног права као чиниоца успостављања равнотеже између економских интереса послодаваца и економских и социјалних права запослених. У овом делу дисертације анализиран је и допринос социјалних партнера очувању животне средине кроз колективно преговарање које би могло бити усмерено ка смањењу трошкова енергије и успешном избегавању негативних утицаја климатских промена, уместо снижавања масе зарада. Разматрање одрживог развоја као темеља за даљу анализу закључено је анализом места одрживог развоја у актима и активностима међународних организација, пре свега Уједињених нација и Европске уније.

Други део дисертације повезује концепт одрживог развоја са светом рада кроз дефинисање „зелених“ послова и предуслове за реконфигурацију привреде ка зеленој економији која доприноси очувању и унапређењу животне средине. Кандидат је кроз економску анализу цене транзиције на зелену економију истакао важност регулаторног режима заштите животне средине, којег чине стандарди за заштиту животне средине, механизми за спровођење закона и институције које тим спровођењем руководе, односно које га надзиру, и правно-економског контекста за успешно очување животне средине и развој зелене економије. У овом делу дисертације, кандидат упознаје читаоце и са еволуцијом концепта праведне транзиције на зелену економију, који би требало да доведе до тога да се они који су најмање допринели климатским променама и деградацији животне средине не суоче са најтежим последицама тих процеса, те да расподела користи и штете по животну средину између богатих и сиромашних нација буде што правичнија. У праведној транзицији посебно је истакнута улога синдиката у настојањима да се предупреди губитак послова у привредним гранама у којима прелазак на зелену економију неминовно доводи до смањења производње и затварања појединих погона, те кандидат објашњава интересе и облике ангажовања социјалних партнера у том процесу. Коначно, најважнији допринос овог дела дисертације представља одређивање појма зелених послова, те његово разграничење од активности

које су по својој садржини налик зеленим пословима, али не испуњавају критеријуме достојанственог рада, те их никако не би требало изједначавати са зеленим пословима. Кандидат указује и на методолошке тешкоће у раздвајању зелених од осталих послова у великом броју привредних грана, те своје даље истраживање сужава и усмерава на зелене послове у управљању отпадом – привредној грани у којој је зелене послове несумњиво могуће и потребно разграничити од сличних активности и подробно анализирати.

Трећи део дисертације посвећен је појму и правном оквиру зелених послова у области управља отпадом, што је посебно укључило одређивање појмова отпад и управљање отпадом, као и критичко преиспитивање развоја уређивања управљања отпадом и анализу значаја неформалног сектора у овој области. У том смислу је посебно наглашена економски значај приступа отпаду као важном производном ресурсу, док је нарочита пажња посвећена одређивању појма отпада у теоријском смислу, као и у актима релевантних међународних организација. Ближе одређивање појма, те приказ историјског развоја и циљева управљања отпадом указују на важност одговарајуће валоризације отпада и правог односа према секундарним сировинама које могу да допринесу расту друштвеног богатства и запослености, уместо да представљају сметњу и угрожавају здравље људи. Кандидат у овом делу констатује да државе које имају развијене привреде и усвајају и спроводе модерне еколошке законе у управљању отпадом налазе додатну могућност за раст привреде, тј. еколошку регулативу не посматрају као фактор ограничења привредног раста, него као додатни подстицај за даља улагања. Да би се то остварило неопходан је интегрисани систем управљања отпадом, који доприноси трансформацији неформалног рада на прикупљању отпада у достојанствен рад. С тим у вези у закључном поглављу овог дела дисертације указује се на штетне последице ослањања система управљања отпадом у средње развијеним државама на особену кохабитацију формалног и неформалног управљања отпадом, чији су резултат загађење животне средине и распрострањеност неформалног рада у веома тешким условима, чиме се на видело износе препреке за достизање радних стандарда и стварање зелених послова.

У *Четвртном делу дисертације* детаљно су представљене околности у којима се радна права радника у области управљања отпадом остварују, и које, стога, опредељујуће утичу на могућност достизања радних стандарда који карактеришу зелене послове у складу са њиховом општеприхваћеном дефиницијом. Тиме је

уобличен и употпуњен приказ неопходних услова за делотворно остваривање радних права у управљању отпадом, уз осврт на потребу да се на одговарајући начин приступи питању својине над отпадом, као опредељујућег чиниоца разликовања зелених послова и граничних случајева активности налик зеленим пословима. С тим у вези истиче се специфичност отпада као предмета којима би се могла доделити нова употребна вредност, које стога не би требало одбацити него над њима промишљено успоставити својински режим као над специфичним јавним добром. Кандидат детаљно анализира и правила о одговорности за еколошку штету као чиниоца односа према отпаду – како из угла економске анализе права, тако и у светлу меродавних домаћих и међународних правних аката. Указано је и на потребу увођења одговарајуће накнаде за загађивање животне средине, коју би јавна комунална предузећа у Републици Србији требало да плаћају као комплементарну накнаду штете на водама и земљишту коју наноси свако даље депоновање отпада на несанитарним депонијама, што би требало да подстакне искорак ка општем увођењу интегрисаног управљања отпадом и однос према отпаду као привредном ресурсу. Коначно, пуно отелотворење односа према отпаду као привредном ресурсу представља концепт циркуларне економије, у чијој се основи налази идеја да се где је год то могуће формира затворени циклус кретања ресурса и креира додатна вредност, а тиме омогући и отварање зелених послова.

Пети део дисертације започиње приказом стања социјалног дијалога у области управљања отпадом, односно стања социјалног дијалога о условима рада у тој грани, са нагласком на специфичности у остваривању радних права као што су сигурност запослења, право на одговарајућу зараду, право на ограничено радно време и право на обуку и стицање нових вештина. С обзиром на природу послова на бројним радним местима у управљању отпадом од критичног је значаја делотворно остваривање права на безбедност и здравље на раду, које и у најбоље уређеним системима управљања отпадом представља озбиљан изазов. Услед хетерогености послова у овој привредној грани и честе поделе радника који их обављају на више синдиката, у пракси се неретко појављују потешкоће у организовању и колективном преговарању, као и у погледу учешћа радника у одлучивању о начину обављања посла. Стога је кандидат прибегао упоредноправној анализи индивидуалних и колективних права радника у управљању отпадом у четири одабране државе чланице Европске уније, које се значајно разликују како по уређености и значају колективног преговарања, тако и по квалитету и организованости система управљања отпадом. Сваки упоредни пример послужио је

доношењу закључака и препорука о могућим променама у радном и еколошком законодавству Републике Србије, а у циљу унапређења контекста за остваривање индивидуалних и колективних радних права радника у управљању отпадом, али и трансформације неформалног рада у прекарним условима - у зелене послове.

Шести део дисертације садржи кључне налазе о правима радника у управљању отпадом у Републици Србији, на које опредељујуће утичу еколошкоправни и радноправни оквир, као и капацитети институција које их спроводе. Критички осврт на законе који уређују управљање отпадом осветлио је бројне недостатке које би требало отклонити, било да се ради о правним празнинама, недоследном спровођењу закона или недовољним капацитетима институција задужених за спровођење закона. Премда су закони из области заштите животне средине Републике Србије, у начелу, усаглашени са правном тековином Европске уније, изостанак њихове доследне примене утиче на значајно присуство фактичког рада радника у управљању отпадом, који представља негацију радних права неформалних сакупљача отпада. Радници у јавним комуналним предузећима на које се примењује радно законодавство уживају како индивидуална тако и права по основу колективних уговора, али је број радника на које се Закон о раду примењује у паду, услед усвајања нових закона који одређене категорије радника стављају под посебан режим сужене и непотпуне радноправне заштите. Кандидат се осврће и на специфичности у колективном организовању и социјалном дијалогу у области управљања отпадом, уз указивање на аномалије и недостатке у заступању интереса радника и евидентирању синдиката у овој грани.

V. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација „Услови и препреке за делотворно остваривање индивидуалних и колективних права радника у области управљања отпадом“ пружа одговор на нека од посебно деликатних и захтевних питања која постоје у науци и пракси, у вези с кључним радноправним аспектима заштите запослених и радника ангажованих за рад ван радног односа у области управљања отпадом. У дисертацији је, наиме, указано на утицај деградације животне средине на свет рада и потребу стварања зелених послова, али и услова за делотворно остваривање индивидуалних и колективних радних права радника који те послове обављају. У том смислу, зелени

послови су разматрани као отелотворење одрживог развоја, који претпоставља очување или воспостављање квалитета животне средине, као и доследну имплементацију концепције достојанственог рада. Кандидат је, такође, правилно и потпуно размотрио предуслове за праведан прелазак на зелену економију и понудио солидне критеријуме за разграничење зелених послова од сличних активности, које је разумео као мерило успешности преласка на зелену економију, не само у квантитативном него и у квалитативном смислу, а што је највидљивије, управо, у области управљања отпадом. Кроз анализу услова и препрека за делотворно остваривање (индивидуалних и колективних) радних права у области управљању отпадом у одабраним државама чланицама Европске уније, кандидат је идентификовао решења која би ваљало применити како би се створило подстицајно окружење за отварање зелених послова у управљању отпадом. На то се надовезује и критичко разматрање меродавних еколошкоправних и радноправних прописа у Републици Србији, те капацитета институција у настојању да имплементирају европске стандарде о управљању отпадом и заштити животне средине, уз осмишљавање прихватљивих решења за превазилажење препрека за остваривање радних права радника у управљању отпадом. Недостатак одговарајуће инфраструктуре за раздвајање отпада на извору његовог настанка, деценијски изостанак политичке воље за доследно спровођење закона који уређују заштиту животне средине и управљање отпадом, који за последицу имају немерљиву штету по животну средину, те рад у изузетно тешким условима и губитак друштвеног богатства услед пропуштене добити и неопходности санирања последица неодговарајућег збрињавања отпада, правилно су уочене као околности које је пресудно утичу на делотворно остваривање радних права у овој грани.

У том смислу се нарочито издаваја вешто изведено критичко преиспитивање појма зелених послова и њиховог типологизовања, посебно из угла специфичности радноправног положаја радника ангажованих за обављање зелених послова. Својим квалитетом истиче се и разматрање управљања отпадом и зелених послова у управљању отпадом, и то не само из угла радног, еколошког и стварног права, већ и из угла економске анализе права.

Упркос свом значају и комплексности, питање односа радног и еколошког права уопште, а посебно у области управљања отпадом није у довољној мери истражено у домаћој научној литератури. Стога посебан квалитет дисертације представља то што

нуди узорну систематизацију досадашњих научних сазнања у овој области, уз осмишљавање више оригиналних предлога за унапређење домаћег законодавства и праксе, који могу бити од користи законописцу, али и творцима аутономног права и органима и телима задуженим за надзор над применом меродавних прописа и за заштиту економских и социјалних права.

VI. Закључак

Докторска дисертација кандидата Јована Протића бави се једним од посебно сложених питања савременог права, питањем радноправног положаја радника у области управљања отпадом у домаћем, међународном и упоредном праву. Реч је о проблематици коју је нужно сагледати у њеној целости, не само због чињенице да се ради о питању које има изражену економску и политичку конотацију, већ и због свих изазова која поставља пред право као науку, а што се показало као немали истраживачки изазов, који је кандидат с успехом савладао. То, најпре, вреди за одређивање појма зелених послова и њихово што је могуће прецизније разграничење од сличних активности, посебно у области управљања отпадом. За тим следи и повезивање кључних института радног и еколошког права, односно социјалне и еколошке политике, у мери у којој је то неопходно за правилно и потпуно сагледавање здраве животне средине као предуслова за неометано остваривање радних права, али и за правилно и потпуно разумевање негативних последица које настају по радна права предузимањем одређених превентивних мера, као и мера које су нужне за отклањање штетних утицаја у животној средини. У том смислу је кандидат као значајну специфичност управљања отпадом правилно уочио чињеницу да се оно бави једним важним ресурсом који представља ризик по здравље и добробит целог друштва, а чијим модерним управљањем може да се створи велики број зелених послова. Отуд посебну вредност дисертације представља уочавање и свестрано и поуздано разматрање везе између броја и квалитета зелених послова, с једне стране, и односа друштва и државе према отпаду, с друге стране, посебно у светлу потребе да се отпад, као ресурс, валоризује и да се успостави еколошкоправни и радноправни оквир који ту валоризацију омогућава. Ово тим пре што предметна питања нису у довољној мери разматрана у домаћој, а чини се, ни у иностраној литератури, док законодавство наше и

већине других европских држава одликују неуједначена, спорадична и несистематска преплитања извора радног и еколошког права. Тај недостатак у правном оквиру постаје нарочито видљив у светлу концепције одрживог развоја, која подразумева не само сталан привредни раст, већ и раст запослености, уз достојанствене услове рада, смањење неједнакости и запошљавање чланова осетљивих друштвених група на пословима који доприносе очувању животне средине и отварају простор за достојанствен рад радника у области прикупљања, транспорта и третмана отпада.

Назначена питања су у дисертацији разматрана у светлу богате литературе, чији је списак обухватио 315 библиографских јединица написаних безмало искључиво на страним језицима, као и бројних меродавних извора права у Републици Србији, Аустрији, Бугарској, Данској и Италији, те бројних извора права и стратешких докумената међународног порекла. На тим основама, правилно и потпуно је уочена комплексност услова и препрека за делотворно остваривање индивидуалних и колективних радних права радника у области управљања отпадом. Остварени резултати, најпре, имају научни, односно сазнајни циљ, будући да, упркос свом значају и деликатности, питање радноправног положаја запослених и лица ангажованих за рад ван радног односа у области управљања отпадом није у довољној мери истражено. На то се надовезује и практични значај спроведеног истраживања, посебно имајући у виду правне празнине, недоследну примену меродавних правних прописа и недовољне капацитете институција задужених за примену и надзор над ових изворима права, а што утиче на значајно присуство фактичког рада у управљању отпадом и негацију радних права неформалних сакупљача отпада у Републици Србији. Ово тим пре што постоје бројни проблеми и специфичности у синдикалном организовању и социјалном дијалогу у области управљања отпадом, што додатно потцртава значај резултата овог истраживања. У том смислу су посебно драгоцени предлози које је кандидат Протић формулисао *de lege ferenda*, имајући у виду меродавне изворе међународног и европског радног права, као и законодавство и праксу европских држава из истраживачког узорка који су нарочито пажљиво изучени и критички преиспитани. Тиме је дат вредан допринос разумевању места радних права у концепцији одрживог развоја, као и у концепцији праведне транзиције на зелену економију, нарочито у области управљања отпадом. Такође, резултати садржани у дисертацији могу послужити у апликативне сврхе и у контексту јачања одговарајућег институционалног оквира и унапређења социјалног дијалога. Оригиналноста дисертације допринело је и

повезивање граничних подручја правних и ванправних дисциплина, будући да методолошки приступ који доминира у дисертацији подразумева ослањање на вишедимензионално поређење битних правних и економских обележја рада у области управљања отпадом.

Имајући у виду ваљаност и оригиналност закључака до којих је кандидат дошао, Комисија констатује да је докторска дисертација Јована Протића „Услови и препреке за делотворно остваривање индивидуалних и колективних права радника у области управљања отпадом“ самосталан и оригинални научни рад, да је написана у свему према раније одобреном пројекту, те да представља допринос науци радног права. Комисија сматра да ова дисертација испуњава све законске и статутарне услове да буде јавно брањена, те је слободна да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду предложи да донесе одлуку којом се допушта одбрана ове докторске дисертације.

У Београду, 27. децембра 2021. године

ИЗВЕСТИОЦИ

Проф. др Горан Обрадовић

Проф. др Мирјана Дреновак-Ивановић

Проф. др Љубинка Ковачевић

Доц. др Филип Бојић